WIKIPEDIA

Pakasaritaan

Historia
babaen ni Nikolaos Gysis (1892)

Ti **pakasaritaan** (manipud iti Griego ἱστορία - *historia*, a kayatna a sawen ket "panagsukimat, pannkaammo a naala babaen ti panagsukimat"[1]) ket maysa a sapasap a termino a mangibaga ti napalabas a paspasamak ken ti pay pannkaduktal, panangurnong, panagurnos, ken panangipakita ti pakaammo a maipanggep kadagitoy a pasamak. Daytoy a termino ket mangiraman ti kosmiko, heolohiko, ken pakasaritaan ti organiko, ngem kankanayon a maibagbaga ti kayatna a sawen ti pakasaritaan ti nagtagitaoan. Dagiti eskolar nga agsursurat ti pakasaritaan ket tinawtawagan a kas dagiti historiador.

Ti pakasaritaan ket mabalin pay a mangitudo ti akademiko a disiplina a daytoy ket agus-usar ti naratibo tapno mangkita ken mangusig ti panagsasaruno dagiti napalabas a paspasamak, ken padasenna a kitaen dagiti tabas ken gapuanan ken nagbanagan a panagikeddeng kadagitoy.[2][3]

Dagiti historiador ket sagpaminsanda a sinupsuppiatan ti kasasaad ti pakasaritaan ken ti serbina babaen ti pannakitungtungan ti panagadal ti disiplina a kas ti kabukbukodanna a gibus ken ti pamay-an ti panangited ti "perspektibo" kadagiti agdama a parikut.[2][4][5][6]

Dagiti sarita a sapasap iti naisangsangayan a kultura, ngem saan a nasuportaran babaen dagiti akinruar a taudan (a kas dagiti sarsarita a maipanggep kenni Ari Arturo) ket kadawyanda a naidasig a kas kultural a tawidan wenno dagiti sarsarita, gapu ta dagitoy ket saanda a suportaran ti "desinteresado a panagsukimat" a nasken iti disiplina ti pakasaritaan.[7][8] Dagitipasamak nga adda sakbay ti naisursurat a rehistro ket naipanpanunotan a kas dagiti kaskbayan a pakasaritaan.

Ni Herodoto, ti maika-5 a siglo B.C. a Griego a historiador ket isu ti naipanpanunotan a kas ti "ama ti pakasaritaan", ken, mairaman ti kontemporariona a ni Tucidides, ket nangtulongda a nangporma kadagiti pundasion para iti moderno a panagadal ti pakasritaan ti nagtagitaon. Dagiti impluensiada ket timmulong a nagparang-ay kadagiti nadumaduma a kita ti panangipatarus ti kasasaad ti pakasaritaan a nagbalbaliw kadagiti napalpalabas a siglo ken agtultuloy nga agbalbaliw tatta nga aldaw. Ti moderno a panagadal ti pakasaritaan ket adu ti pannakasakupna, ken mangiraman ti panagadal kadagiti naisangsangayan a rehion ken ti panagadal kadagiti topiko wenno tematiko nga elemento ti naipakasaritaan a panagsuksukimat. Kankanayon a ti pakasaritaan ket naisursuro a kas paset ti kangrunaan ken sekondario nga edukasion, ken ti akademiko a panagadal ti pakasaritaan ket maysa a nangruna a disiplina kadagiti Unibersidad a panagad-adal.

Dagiti linaon

Etimolohia

Pakasaritaan babaen ni Frederick Dielman (1896)

Ti naggapuan manipud iti **weid*- "ammo" wenno "kitaen" ket naikeddeng manipud "iti naaramid manen nga etimon ti *wid-tor* ["ti maysa a makaammo"] (a maipada iti Ingles ti *wit*) ti supiho a sero-grado a porma ti PIE a ramut**weid*- 'kitaen' ken maikabagian pay ti Griego a *eidénai*, ti pannakaammo".[1][9]

Ti Taga-ugma a Griego a ἱστορία[10] (*hístōr*) ket kayatna sawen ti "panagsukimat","pannakaamo manipud iti panagsukimat", wenno "hustisia". Iti daytoy a kapanunotan a ni Aristoteles ket inusarna ti balikas iti bukodna a Περὶ Τὰ Ζῷα Ἱστορίαι[11] (*Perì Tà Zôa Historíai* "Dagiti Panagsukimat kadagiti Ayup"). Ti nagtaudan abalikas ti ἵστωρ ket nasapa a naikeddeng kadagiti Homeriko a Kankanta, Heraklito, dagiti sapata nga Ateniense epebo, ken iti Boiotiko a naisursurat (iti legado a kapanunotan, iti "hustisia" wenno "saksi", wenno ti kapadpadana).

Ti balikas a naikabil iti Pagsasao nga Ingles idi 1390 nga adda ti kayatna a sawen ti "pannakaibagian kadagiti pasamak, sarita". Iti Tengnga nga Ingles, ti sapasap a kayatna sawen idi ket "sarita". Ti pannakaiparit ti iti kayatna sawen ti "rehistro kadagiti napalabas a pasamak" ket nagtaud idi naladaw a maika-15 a siglo. Daytoy ket adda pay laeng idi ti Griego a kapanunotan a ni Francis Bacon ket inus-usarna ti termino idi naladaw a maika-16 a siglo, idi nagsurat ti maipanggep ti "Masna a Pakasaritaan". Para iti kaniana, ti *historia* ket isu idi ti "ti pannakaammo kadagiti banag a naikeddeng babaen ti limbang ket panawen", ti kita ti pannakaammo a naited babaen ti lagip (bayat a ti siensia ket naited idi babaen ti rason, ken ti daniw ket naited idi babaen ti pantasia).

Iti maysa a panagiyebkas ti lingguistika a sintetiko a maisuppiat ti analitiko/mangisinsina a dikotomia, ti Ingles a kasla iti Insik (史 vs. 诌) ket mangibagbaga tattan ti sabali a balbalikas para iti pakasaritaan ti nagtagitaoan ken ti sapasap a panagisarsarita. Iti moderno nga Aleman, Pranses, ken kaaduan kadagiti Hermaniko ken Romanse a pagsasao, a dagitoy ket nakedngan a sintetiko ken kaaduan a nabalbaliwan ti unina, ti isu met laeng a balikas ket inususar pay laeng a kayatna a sawen ti "pakasaritaan" ken "sarita".

Ti pangilasin a *naipakasaritaan* ket naikeddeng manipud idi 1661, ken ti *historiko* ket manipud idi 1669.[12]

Ti *historiador* iti kapanunotan a kas ti "agsuksukimat ti pakasaritaan" ket naikeddeng manipud idi 1531. Kadagiti amin a pagsasao ti Europa, ti substantibo a "pakasaritaan" ket maus-usar pay laeng a kayatna a sawen ti "ania kadi ti napasamak kadagiti tao", ken "ti eskolar a panagadal ti napasamakd", ti naududi a kapanunotan ket sagpaminsan a nailaslasin iti dakkel a letra, a kas iti "Pakasaritaan", wenno ti balikas a *historiograpo*.[11]

Deskripsion

Dagiti historiador ket nangisursuratda iti kontesto iti bukodda a panawen, ken adda dagiti panagikeddeng kadagiti agdama nga agturturay a kapanunotan no kasano ti mangipatarus ti napalabas, ken sagpaminsanda a nagsursurat tapno makaited kadagiti adal para iti bukodda a kagimongan. Kadagiti balikas ni Benedetto Croce, "Amin a pakasaritaan ket kontemporario a pakasaritaan". Ti pakasaritaan nakedngan babaen ti pannakaporma iti maysa nga 'agpayso a diskurso iti napalabas' babaen ti panagpataud iti salaysay ken dagiti panagusig kadagiti napalabas a pasamak a mainaig ti kaputotan ti nagtagitaoan.[12] Ti moderno a displina iti pakasaritaan ket naidaton iti naipatakderan a panagpataud iti daytoy a diskurso.

Dagiti nagibasaran

1. Joseph, Brian; Janda, Richard (2008). *Ti Manual dagiti Naipakasaritaan a Lingguistika*. Blackwell Publishing (naipablaak idi 30 Disiembre 2004). p. 163. ISBN 978-1-4051-2747-9.
2. Richard J. Evans (2001). "Ti Dua a Rupa ni E.H. Carr" (http://www.history.ac.uk/ihr/Focus/Whatishistory/evans10.html). *Pakasaritaan a Napakaitengngaan ti Isip, Pablaak 2: Ania kadi ti Pakasaritaan?*. Unibersidad ti Londres. Naala idi 10 Nobiembre 2008.
3. Alun Munslow (2001). "Ania ti Pakasaritaan" (http://www.history.ac.uk/ihr/Focus/Whatishistory/munslow6.html). *Pakasaritaan a Napakaitengngaan ti Isip, Pablaak 2: Ania kadi ti Pakasaritaan?*. Unibersidad ti Londres. Naala idi 10 Nobiembre 2008.
4. Tosh, John (2006). *Ti Panagbiruk ti Pakasaritaan* (Maika-4 nga ed.). Pearson Education Limited. ISBN 1-4058-2351-8.p 52
5. Stearns, Peter N.; Seixas, Peters; Wineburg, Sam (2000). "Pangyuna". *Pannakaammo ti Panagsursuro ken Panagadadal ti Pakasaritaan, dagiti Nailian ken Internasional Perspektibo*. New York & Londres: Unibersidad ti New York a Pagmalditan. p. 6. ISBN 0-8147-8141-1.
6. Nash l, Gary B.; Stearns, Peter N.; Seixas, Peters; Wineburg, Sam (2000). "Ti "Panagtitipon" a Paradigma iti Panagadadal ti Nasapa a Pakasaritaan ti Amerika kadagiti Pagadalan". *Pannakaammo ti Panagsursuro ken Panagadadal ti Pakasaritaan, dagiti Nailian ken Internasional Perspektibo*. New York & Londres: Unibersidad ti New York a Pagmalditan. pp. 102–115. ISBN 0-8147-8141-1.
7. Seixas, Peter; Stearns, Peter N.; Seixas, Peters; Wineburg, Sam (2000). "Schweigen! die Kinder!". *Pannakaammo ti Panagsursuro ken Panagadadal ti Pakasaritaan, dagiti Nailian ken Internasional Perspektibo*. New York & Londres: Unibersidad ti New York a Pagmalditan. p. 24. ISBN 0-8147-8141-1.
8. Lowenthal, David; Stearns, Peter N.; Seixas, Peters; Wineburg, Sam (2000). "Dagiti narikut a kasasaad ken Rag-o ti Panagad-adal ti Pakasaritaan". *Pannakaammo ti Panagsursuro ken Panagad-adal ti Pakasaritaan, dagiti Nailian ken Internasional Perspektibo*. New York & Londres: Unibersidad ti New York a agmalditan. p. 63. ISBN 0-8147-8141-1.
9. "Online a Diksionario ti Etimolohia" (http://www.etymonline.com/index.php?search=history). Etymonline.com. Naala idi 2010-05-16.
10. ἱστορία (http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=i(stori/a)
11. Ferrater-Mora, José. *Diccionario de Filosofia*. Barcelona: Editorial Ariel, 1994.

Ti titulo ti panid iti *Pakasaritaan iti Lubong Dagiti Historiador*

12. Whitney, W. D. (1889). Ti Siglo a Diksionario; ti maysa nga ensiklopediko a leksikon iti pagsasao nga Ingles (http://books.google.com/books?id=wrACAAAAIAAJ). New York: The Century Co. Page 2842 (http://books.google.com/books?id=wrACAAAAIAAJ&printsec=frontcover#PPA2842,M1).

Dagiti akinruar a silpo

Midia a mainaig iti Pakasaritaan iti Wikimedia Commons
Dagiti inadaw a sasao a mainaig iti Pakasaritaan iti Wikiquote (iti Ingles)